

توسعه اقتصادی و برنامه‌ریزی

دکتر محمد لشکری

استادیار دانشگاه پیام نور

۱۳۸۵

لشکری، محمد، ۱۳۳۸-

توسعه اقتصادی و برنامه‌ریزی / محمد لشکری. - مشهد: کنکاش دانش، ۱۳۸۵.
۲۲۴ ص: جلد اول، نمودار.

ISBN: 964 - 964 - 96414 - 8-3

فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.

کتابنامه: ص. [۳۱۳-۳۲۲]؛ همچنین به صورت زیرنویس.

۱- اقتصاد و برنامه‌ریزی. ۲- توسعه اقتصادی. ۳- نظریه رشد اقتصادی.

۳- تجارت جهانی.

الف. دانشگاه پیام نور. ب. عنوان.

۵ ی ۹ ع / HG ۸۶۳

۳۹۱ / ۶۵۳

۸۵-۳۰۸۹۲

کتابخانه ملی ایران

ناشر: کنکاش دانش

نام کتاب: توسعه اقتصادی و برنامه‌ریزی

مؤلف: محمد لشکری

تاریخ انتشار: پاییز ۱۳۸۵

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

نوبت چاپ: اول / ۱۳۸۵

قیمت: ۲۸۰۰۰ ریال

چاپ: چاپخانه زبان

شابک: ۹۶۴-۹۶۴۱۴-۸-۳

آدرس ناشر: مشهد، احمدآباد، شماره ۵۲ تلفن ۰۹۱۵۵۱۱۱۹۲۱-۰۹۱۵۱۱۳۴۴۰۵

پیشگفتار

علم اقتصاد به شاخه‌های متعددی تقسیم شده، یکی از شاخه‌های مهم آن اقتصاد توسعه است. وظیفه اساسی اقتصاد توسعه بررسی امکان‌رهای کشورهای در حال گذار از فقر است. لذا تأکید عمده این شاخه از علم اقتصاد بر کشورهای کم‌درآمدی است که به شدت با فقر روبرو می‌باشند.

این کتاب برای درس توسعه اقتصادی و برنامه‌ریزی به ارزش ۳ واحد تنظیم شده که برای رشته‌های حسابداری، مدیریت، اقتصاد و علوم اجتماعی در مقطع کارشناسی مناسب است. کتاب حاضر بر اساس آخرین سر فصل‌های شورای عالی انقلاب فرهنگی تنظیم گردیده و برای تسهیل در مطالعه و درک مفاهیم آن در ابتدای هر فصل اهداف کلی و اهداف رفتاری تدوین شده تا دانشجویان محترم با توجه به آن اهداف هر فصل را مطالعه نمایند. در پایان هر فصل تعدادی سؤال تنظیم شده که در صورت مطالعه صحیح دانشجویان می‌توانند به آنها پاسخ دهند. کتاب در ۲۱ فصل تنظیم شده که به راحتی می‌تواند در ۱۶ جلسه ۳ ساعته تدریس شود. این کتاب محصول بیش از ۲۲ ترم تدریس درس توسعه اقتصادی و برنامه‌ریزی در دانشگاه‌های پیام نور و آزاد اسلامی است. برخی از فصول این کتاب از جمله فصول ۱۷، ۱۹، ۲۰ و ۲۱ قبلاً به صورت مقاله در مجلات داخلی چاپ شده است که در صفحه اول هر کدام مأخذ آن ذکر شده است.

برخود لازم می‌دانم از کلیه همکارانی که نظر آنها به غنای علمی این اثر افزوده تشکر نمایم. از کلیه دانشجویانی که درس توسعه اقتصادی و برنامه‌ریزی را با من گذارنده و نظرات انتقادی خود را در مورد مباحث مطرح شده ارایه کرده‌اند صمیمانه تشکر می‌کنم قطعاً نظرات آنها در ارتقاء کیفی این کتاب مفید بوده است. همچنین از جناب آقای دکتر جواد عباسی و جناب آقای جاویدی زرگر در انتشارات کنکاش دانش که زمینه چاپ کتاب را فراهم کرده‌اند و از کارکنان محترم انتشارات سخن گستر مخصوصاً جناب آقای

دادرش که طراحی پشت جلد کتاب را انجام داده‌اند و سرکار خانم خوشنویس صمیمانه
سپاسگزاری می‌کنم. از همسر و دو دختر نازنینم که با شکیبایی تحمل کردند تا از وقتی
که به آنها تعلق داشت را صرف تهیه این کتاب نمایم صمیمانه تشکر می‌کنم

محمد لشکری

پاییز ۱۳۸۵

بخش اول

کلیات، مفاهیم و ویژگیهای توسعه نیافتگی

فصل اول

کلیات

۱. ۱. مقدمه	۱
۱. ۲. تعریف رشد اقتصادی	۳
۱. ۳. تعریف توسعه اقتصادی	۵
۱. ۴. تعریف برنامه ریزی اقتصادی	۸
۱. ۵. اندازه گیری توسعه اقتصادی	۱۰
خلاصه فصل اول	۱۵
سئوالات فصل اول	۱۶
ضمایم	۱۷

فصل دوم

خصوصیات کشورهای در حال گذر

۲. ۱. مقدمه	۲۱
۲. ۲. خصوصیات مشترک کشورهای در حال گذر	۲۲
۲. ۳. خصوصیات غیرمشترک کشورهای در حال گذر	۲۸
۲. ۴. موانع توسعه اقتصادی در کشورهای در حال گذر	۳۳
۲. ۵. پیشنهادات	۴۰

۴۱	 خلاصه فصل دوم
۴۳	 سوالات فصل دوم

بخش دوم

برخی از نظریه های رشد و توسعه اقتصادی

فصل سوم

نظریه آدام اسمیت

۴۶	 ۱. مقدمه
۴۷	 ۲. ۳. قوانین طبیعی
۴۸	 ۳. ۳. تقسیم کار
۴۹	 ۳. ۳. ۱. رابطه تقسیم کار و مبادله
۴۹	 ۳. ۳. ۲. رابطه تقسیم کار و وسعت بازار
۵۰	 ۳. ۴. انباشت سرمایه
۵۱	 ۳. ۴. ۱. انباشت سرمایه و پس انداز
۵۱	 ۳. ۵. تجارت داخلی و تجارت خارجی
۵۱	 ۳. ۵. ۱. تجارت داخلی
۵۱	 ۳. ۵. ۲. تجارت بین المللی
۵۲	 ۳. ۶. افزایش جمعیت یا افزایش نیروی کار
۵۳	 ۳. ۷. مدل رشد اقتصادی آدام اسمیت
۵۴	 ۳. ۷. ۱. وضعیت اول
۵۵	 ۳. ۷. ۲. وضعیت دوم

۳.۷.۳ مقایسه نرخ رشد اقتصادی در وضعیت های ۱ و ۲.....	۵۶
۳.۸ انتقادات وارد شده به نظریه آدام اسمیت.....	۵۷
خلاصه فصل سوم.....	۵۸
سئوالات فصل سوم.....	۵۹

فصل چهارم

نظریه دیوید ریکاردو

۴.۱ مقدمه.....	۶۲
۴.۲ مدل رشد اقتصادی دیوید ریکاردو.....	۶۳
۴.۲.۱ مدل رشد اقتصادی ریکاردو.....	۶۴
۴.۲.۲ مدل توزیع درآمد.....	۶۹
۴.۳ انباشت سرمایه.....	۷۳
۴.۴ افزایش دستمزدها.....	۷۳
۴.۵ سود در سایر صنایع.....	۷۴
۴.۶ عوامل مؤثر بر توسعه اقتصادی.....	۷۴
۴.۷ انتقادات وارد بر نظریه ریکاردو.....	۷۵
خلاصه فصل چهارم.....	۷۶
سئوالات فصل چهارم.....	۷۸

فصل پنجم

نظریه توسعه اقتصادی کارل مارکس

۵.۱ مقدمه.....	۸۰
۵.۲ نگرش فلسفی مارکس.....	۸۰
۵.۳ شیوه تولید در نظریه مارکس.....	۸۲

صفحه	فهرست مطالب	عنوان
۸۲	نظریه توسعه اقتصادی مارکس	۴.۵
۸۵	جامعه ایده آل مارکس جامعه کمونیسم	۵.۵
۸۵	مدل	۶.۵
۸۸	انتقادات وارد شده به نظریه مارکس	۷.۵
۸۹	خلاصه فصل پنجم	
۹۰	سئوالات فصل پنجم	
فصل ششم		
نظریه جان مینارد کینز		
۹۴	مقدمه	۱.۶
۹۵	نظریه توسعه اقتصادی کینز	۲.۶
۹۵	مدل	۳.۶
۹۹	شرایط اقتصادی در نظریه کینز	۴.۶
۹۹	انتقادات وارد بر نظریه کینز	۵.۶
۱۰۲	خلاصه فصل ششم	
۱۰۳	سئوالات فصل ششم	
فصل هفتم		
نظریه توسعه اقتصادی والت ویتمین روستو		
۱۰۵	مقدمه	۱.۷
۱۰۶	نظریه مراحل توسعه روستو	۲.۷
۱۱۱	انتقادات وارد بر نظریه روستو	۳.۷
۱۱۲	خلاصه فصل هفتم	
۱۱۳	سئوالات فصل نهم	

فصل هشتم

نظریه رشد اقتصادی هارود-دومار

۱۱۵	۸. ۱ مقدمه
۱۱۶	۸. ۲ مدل رشد اقتصادی هارود-دومار
۱۲۱	۸. ۳ انتقادات وارد بر نظریه هارود-دومار
۱۲۲	خلاصه فصل هشتم
۱۲۲	سئوالات فصل هشتم

فصل نهم

نظریه حسین عظیمی

۱۲۷	۹. ۱ مقدمه
۱۲۸	۹. ۲ تعریف توسعه
۱۳۰	۹. ۳ انواع اصلی جوامع
۱۳۱	۹. ۳. ۱ جوامع نوین
۱۳۲	۹. ۳. ۲ جوامع سنتی
۱۳۴	۹. ۳. ۳ جوامع ناپایدار
۱۳۷	۹. ۳. ۳. ۱ سئوالات اساسی در بررسی جوامع ناپایدار
۱۳۷	۹. ۴ مبنای اصلی توسعه: تحولات علمی و فنی
۱۴۰	۹. ۵ نوسازی فرهنگی و علمی نمودن آن: محور تحولات توسعه ای
۱۴۲	۹. ۶ برنامه ریزی توسعه
	۹. ۶. ۱ مبانی اصلی در مکتب اقتصادی کلاسیک: آزادی عمل
۱۴۳	و نتایج آن
۱۴۸	۹. ۶. ۲ اصول بدیهی در رفتار اقتصادی در جوامع ناپایدار
۱۵۱	۹. ۶. ۳ شرایط اساسی لازم برای موفقیت برنامه ریزی توسعه

۱.۳.۶.۹ مناسب بودن فرایند برنامه ریزی.....	۱۵۱
۲.۳.۶.۹ تناسب ساختار سیاسی.....	۱۵۳
۳.۳.۶.۹ محیط خارجی.....	۱۵۵
۴.۳.۶.۹ وضعیت شناخت علمی - کاربردی کشور.....	۱۵۷
۵.۳.۶.۹ تشکیل سرمایه و نیروی انسانی متخصص.....	۱۵۸
۶.۳.۶.۹ توان سازماندهی و مدیریت جامعه.....	۱۵۸
۷.۹ دینامیسم تغییر (الگو).....	۱۵۹
خلاصه فصل نهم.....	۱۶۱
سئوالات فصل نهم.....	۱۶۳

بخش سوم
سایر نظریه ها و موضوعات

فصل دهم
نظریه رشد متعادل اقتصادی

۱.۱۰ مقدمه.....	۱۶۷
۲.۱۰ تعریف رشد متعادل اقتصادی.....	۱۶۸
۳.۱۰ نقطه عطف نظریه رشد متعادل اقتصادی.....	۱۶۹
۴.۱۰ انتقادات وارد بر نظریه رشد متعادل اقتصادی.....	۱۷۰
خلاصه فصل دهم.....	۱۷۰
سئوالات فصل دهم.....	۱۷۱

فصل یازدهم

نظریه رشد متعادل اقتصادی روزن اشتاین رودن

۱.۱. ۱ مقدمه.....	۱۷۴
۱.۱. ۲ نظریه رشد متعادل اقتصادی روزن اشتاین رودن.....	۱۷۴
۱.۱. ۲. ۱ تعریف فشار بزرگ.....	۱۷۵
۱.۱. ۲. ۲ اقدامات لازم برای برای توسعه اقتصادی.....	۱۷۵
۱.۱. ۳. ۲ تقسیم ناپذیری های اقتصاد.....	۱۷۷
۱.۱. ۳ انتقادات وارد بر نظریه رودن.....	۱۸۱
خلاصه فصل یازدهم.....	۱۸۱
سئوالات فصل یازدهم.....	۱۸۴

فصل دوازدهم

نظریه توسعه اقتصادی راگنار نورکس

۱.۱۲. ۱ مقدمه.....	۱۸۷
۱.۱۲. ۲ نظریه توسعه اقتصادی راگنار نورکس.....	۱۸۸
۱.۱۲. ۳ کاربرد نظریه.....	۱۹۰
۱.۱۲. ۴ انتقادات وارد بر نظریه نورکس.....	۱۹۱
خلاصه فصل دوازدهم.....	۱۹۱
سئوالات فصل دوازدهم.....	۱۹۲

فصل سیزدهم

نظریه رشد اقتصادی ریچارد . آر نلسون

۱.۱۳. ۱ مقدمه.....	۱۹۳
--------------------	-----

۲.۱۳	نظریه رشد اقتصادی ریچارد . آر نلسون.....	۱۹۴
۳.۱۳	شرایط اجتماعی و تکنولوژیکی دام تعادل در سطح پایین.....	۱۹۸
۴.۱۳	راههای خروج از دام تعادل در سطح پایین.....	۱۹۹
۵.۱۳	انتقادات وارد بر نظریه نلسون.....	۱۹۹
	خلاصه فصل سیزدهم.....	۲۰۰
	سئوالات فصل سیزدهم.....	۲۰۲

فصل چهاردهم

نظریه رشد نامتعادل اقتصادی آلبرت هیرشمن

۱.۱۴	مقدمه.....	۲۰۶
۲.۱۴	نظریه رشد نامتعادل اقتصادی آلبرت هیرشمن.....	۲۰۸
۱.۲.۱۴	پیوند ها یا ارتباط بخشهای پیشتاز.....	۲۰۹
۲.۲.۱۴	نامتعادل ساختن اقتصاد از طریق سرمایه گذاری در	
	طرحهای بالاسری اجتماعی.....	۲۱۰
۳.۲.۱۴	نامتعادل کردن اقتصاد از طریق اجرای طرحهای مستقیماً مولد..	۲۱۱
۴.۲.۱۴	مسیر توسعه اقتصادی.....	۲۱۱
۵.۲.۱۴	تجارت خارجی.....	۲۱۳
۶.۲.۱۴	انتخاب بخش صنعت به عنوان یک بخش پیشتاز.....	۲۱۳
۳.۱۴	انتقادات وارد بر نظریه رشد نامتعادل.....	۲۱۴
	خلاصه فصل چهاردهم.....	۲۱۵
	سئوالات فصل چهاردهم.....	۲۱۷

فصل پانزدهم

مقایسه تطبیقی نظریه رشد نامتعادل اقتصادی

با نظریه رشد متعادل اقتصادی

۱.۱۵	۱ مقدمه.....	۲۲۰
۲.۱۵	۲ نقاط مشترک دو نظریه رشد متعادل و رشد نامتعادل اقتصادی.....	۲۲۰
۳.۱۵	۳ تفاوت‌های نظریه رشد متعادل اقتصادی و	
	نظریه رشد نامتعادل اقتصادی.....	۲۲۲
۴.۱۵	۴ مقایسه کاربردی دو نظریه.....	۲۲۲
	خلاصه فصل پانزدهم.....	۲۲۳
	سئوالات فصل پانزدهم.....	۲۲۵

فصل شانزدهم

نظریه توزیع درآمد

۱.۱۶	۱ مقدمه.....	۲۲۸
۲.۱۶	۲ انواع معیارهای توزیع درآمد.....	۲۳۱
۱.۲.۱۶	۱ توزیع درآمد شخصی.....	۲۳۱
۲.۲.۱۶	۲ توزیع درآمد مبتنی بر عوامل تولید.....	۲۳۱
۳.۱۶	۳ نحوه اندازه گیری توزیع درآمد.....	۲۳۲
۱.۳.۱۶	۱ منحنی لورنز.....	۲۳۳
۲.۳.۱۶	۲ ضریب جینی.....	۲۳۶
۳.۳.۱۶	۳ مقایسه ضریب جینی و منحنی لورنز.....	۲۳۸
۴.۱۶	۴ تحلیل دیدگاه های مختلف در مورد رابطه رشد اقتصادی	
	و توزیع درآمد.....	۲۳۹

۱۶. ۴. ۱ دیدگاه اول : اولویت رشد اقتصادی بر توزیع درآمد.....	۲۳۹
۱۶. ۴. ۲ دیدگاه دوم: اولویت توزیع درآمد بر رشد اقتصادی.....	۲۴۰
۱۶. ۴. ۳ دیدگاه سوم : هم زمانی رشد اقتصادی و توزیع درآمد.....	۲۴۱
۱۶. ۵ عوامل مؤثر بر توزیع نابرابر درآمد.....	۲۴۱
۱۶. ۶ نقش دولت در توزیع عادلانه درآمد.....	۲۴۲
خلاصه فصل شانزدهم.....	۲۴۵
سئوالات فصل شانزدهم.....	۲۴۷

فصل هفدهم

نظریه جمعیت

۱۷. ۱ مقدمه.....	۲۵۲
۱۷. ۲ جمعیت و توسعه اقتصادی در کشورهای در حال گذار.....	۲۵۳
۱۷. ۳ رشد جمعیت و توسعه بخش کشاورزی.....	۲۵۳
۱۷. ۴ رشد جمعیت و اشتغال.....	۲۵۴
۱۷. ۵ رشد جمعیت و سرمایه گذاری زیربنایی اجتماعی.....	۲۵۴
۱۷. ۶ رشد جمعیت و نیروی کار.....	۲۵۴
۱۷. ۷ رشد جمعیت و انباشت سرمایه.....	۲۵۵
۱۷. ۸ رشد جمعیت و محیط زیست.....	۲۵۶
۱۷. ۹ جمعیت و توسعه نیافتگی.....	۲۵۶
۱۷. ۱۰ روند باروری و مرگ و میر.....	۲۵۸
۱۷. ۱۱ نیروی محرکه مخفی رشد جمعیت.....	۲۵۹
خلاصه فصل هفدهم.....	۲۵۹
سئوالات فصل هفدهم.....	۲۶۰

فصل هجدهم

نقش آموزش و پرورش در توسعه اقتصادی

۱.۱۸	۱. مقدمه	۲۶۲
۲.۱۸	۲. تعریف انباشت سرمایه انسانی	۲۶۴
۳.۱۸	۳. مشخصه های سرمایه گذاری آموزشی	۲۶۵
۴.۱۸	۴. انواع آموزش و پرورش	۲۶۵
۵.۱۸	۵. رابطه رشد اقتصادی و آموزش و پرورش	۲۶۷
۶.۱۸	۶. هزینه های آموزش و پرورش	۲۶۹
۷.۱۸	۷. منافع آموزش و پرورش	۲۶۹
۸.۱۸	۸. اندازه گیری تأثیر آموزش بر توسعه اقتصادی	۲۶۹
۹.۱۸	۹. آموزش، نابرابری و فقر	۲۷۱
۱۰.۱۸	۱۰. فرار مغزها	۲۷۱
۱۱.۱۸	۱۱. بیکاری تحصیل کرده ها	۲۷۲
	خلاصه فصل هجدهم	۲۷۲
	سئوالات فصل هجدهم	۲۷۴

فصل نوزدهم

استراتژیهای توسعه اقتصادی

۱.۱۹	۱. مقدمه	۲۷۸
۲.۱۹	۲. استراتژی جایگزینی واردات	۲۷۹
۱.۲.۱۹	۱. تقسیم بندی استراتژی جایگزینی واردات	۲۸۰

عنوان	فهرست مطالب	صفحه
۱۹. ۳ استراتژی تشویق صادرات.....	۲۸۲	
۱۹. ۴ استراتژی جایگزینی صادرات.....	۲۸۳	
خلاصه فصل نوزدهم.....	۲۸۴	
سئوالات فصل نوزدهم.....	۲۸۵	
فصل بیستم		
بیکاری تعادلی به عنوان شیوه منظم کردن کارگران		
۲۰. ۱ مقدمه.....	۲۸۸	
۲۰. ۲ مروری بر ادبیات موضوع.....	۲۸۸	
۲۰. ۳ بیکاری تعادلی به عنوان شیوه منظم کردن کارگران.....	۲۹۰	
۲۰. ۴ مدل شپرو و استیگلitz.....	۲۹۱	
۲۰. ۴. ۱ شرط عدم کم کاری (No shirking Condition).....	۲۹۲	
۲۰. ۴. ۲ نمایش هندسی کم کاری.....	۲۹۴	
خلاصه فصل بیستم.....	۲۹۵	
سئوالات فصل بیستم.....	۲۹۶	
بخش چهارم		
برنامه ریزی اقتصادی		
فصل بیست و یکم		
برنامه ریزی اقتصادی		
۲۱. ۱ مقدمه.....	۲۹۸	
۲۱. ۲ ماهیت برنامه ریزی اقتصادی.....	۲۹۹	
۲۱. ۳ انواع برنامه ریزی از لحاظ دخالت دولت.....	۳۰۱	
۲۱. ۴ انواع برنامه ریزی از نظر مالی و فیزیکی.....	۳۰۲	

۲۱. ۵. انواع برنامه ریزی از نظر دوره زمانی.....	۳۰۴
۲۱. ۶. انواع برنامه ریزی از لحاظ وسعت.....	۳۰۵
۲۱. ۷. برنامه ریزی مشروط در مقابل برنامه ریزی تجویزی و اجباری.....	۳۰۶
۲۱. ۸. برنامه ریزی در یک اقتصاد مختلط.....	۳۰۶
۲۱. ۹. مدل‌های برنامه ریزی.....	۳۰۷
۲۱. ۹. ۱. انواع مدل‌های برنامه ریزی.....	۳۰۸
خلاصه فصل بیست و یکم.....	۳۰۹
سئوالات فصل بیست یکم.....	۳۱۱

کتابشناسی توسعه و برنامه ریزی

الف. فارسی.....	۳۱۳
ب. انگلیسی.....	۳۲۱